

DOJMY Z LETNEJ UNIVERZITY — BECHYNĚ 1991

V dňoch 1. 7.—5. 7. 1991 sa na bechyňskom zámku konal prvý ročník Letnej univerzity, ktorý zorganizoval FÚ ČSAV spolu s Jednotou filozofickou a s podporou francúzskej sekcie Nadácie J. Husa, ako aj Kultúrneho strediska pri Francúzskom veľvyslanectve v Prahe. Aj pedagogicky bolo toto podujatie zabezpečené tuctom francúzskych prednášajúcich, takže možno hovoriť o francúzskej Letnej univerzite. Z českej a slovenskej strany sa tohto priekopníckeho podujatia zúčastnila tridsiatka frankofónnych a frankofilských filozofov.

Vlastný učebný program otvoril J. Rogozinski z Collège International de Philosophie (CIPh), európskej filozofickej univerzity v Paríži a z parížskej filozofii. „Postštrukturalistická“ fáza v súčasnej francúzskej filozofii je podľa neho tá, ktorá začína rokmi 1968—1970 a týka sa najmä myslenia Gilla Deleuza a Jacqua Derridu. Dvomi predchádzajúcimi fázami od poslednej vojny sú: existencialistická (1945—1960), ovládaná Sartrom a Merleau-Pontym, a fáza klasického štrukturalizmu, spočívajúceho v prácach Lévi-Straussa, Althussera, Lacana a (prvého) Foucaulta.

F. Dasturová, docentka parížskej Univerzity I čiže Sorbonny, sa vo svojej prednáške (*Čas a druhý u Husserla a Heideggera*) snažila ukázať s odvolaním sa na Lévinasa, že časovosť a alterita sú navzájom neoddeliteľné a že z tohto hľadiska sú Husserlova a Heideggerova fenomenológia porovnateľné.

Profesorka filozofie a odborníčka najmä na hebrejskú filozofiu na Spoločenskovednej vysokej škole (EHESS) v Paríži C. Chalierová venovala svoju prednášku prechodu od fenomenológie k etike v dielě E. Lévinasa, prechodu založenom na biblickom a hebrejskom zdroji. Menovite sa sústredila na dva hlavné pojmy — „zodpovednosť“ a „substitúcia“, ktorých interpretácia prekračuje nielen rámec fenomenológie, ale v istom zmysle sa vymyká aj tradícii. Lévinas totiž napríklad tvrdí, že nie sloboda je základom zodpovednosti, ale naopak zodpovednosť je podľa neho prvotná a sloboda, ktorá potrebuje etickú dimenziu, je druhotná.

V znamení fenomenológie sa niesla aj prednáška Valóna M. Richira z CIPh-u a Slobodnej univerzity v Bruseli (ULB): *Fenomenológia a politika*. Ak sám zakladateľ fenomenologického hnutia bol „apolitický“, predsa len zanechal určitého „ducha“, ktorý bude živiť úvahy o politike u jeho nasledovníkov — Heideggera, Patočku, Arendtovej, Merleau-Pontyho. Richir tiež vystúpil s tvrdením, podľa autora týchto riadkov problematickým, že to bola Francúzska revolúcia, ktorá vytvorila kontext pre vznik fenomenológie. Poučné sú rozlíšenia, ktoré urobil pritom medzi pojmi prejav („manifestation“) a jav („phénomène“) na jednej strane a medzi pojmi inkorporácia, začlenenie („incorporation“) a inkarnácia, vtelenie („incarnation“) na strane druhej, pojmami, ktoré sa často zamieňajú.

Túto sériu prednášok z fenomenológie uzavrel náš krajan žijúci vo Francúzsku a pôsobiaci ako psychiater na CHS v St. Vaury M. Hybler prednáškou na tému *Fenomenológia animality*. Konkrétnejšie, vyšiel z hypotézy predstavy

živočícha ako pôvodnej predstavy a základu celého imaginárneho sveta. Fenomenologický popis, ktorý načrtol a ilustroval na klinických prípadoch, by mohol byť prínosom pre fenomenologickú psychológiu.

Debakel dogmatického marxizmu a ďalších ideológií vytvoril miesto pre politickú reflexiu nielen u nás, ale aj na Západe. A tak sa hľadajú iné mysliteľské vzory, odkazy a objavujú sa autori, ktorí neprávnym upadli do zabudnutia alebo sa stali obeťou legiend. Jedným z nich je Ch. de Tocqueville, ktorého predstavil J.-M. Besnier, docent Katedry technológie a vied o človeku na Univerzite v Compiègne. Ukázal, že Tocqueville, súč daleko od toho, aby bol oným reakčným a antidemokratickým aristokratom, za akého bol pokladaný, je teoretikom združení ako protiváhy moci — či už monarchistickej alebo demokratickej — a ako taký môže čeliť i problémom dneška.

S. Salomonová z CIPH-u venovala svoju prednášku J. Husovi a vzťahu, často kontradiktórickému, medzi revolúciou a demokraciou. Pre riešenie tohto problému naznačila niekoľko ciest a čítieb od klasickej filozofie štátu (Spinoza, Montesquieu, Rousseau) po Kelsena, Gentilleho a Schmitta via Marx. Jedným slovom, ak je moderná demokracia dieťaťom Francúzskej revolúcie, nie je o nič menej pravdou, že slúžila ako vzor aj konzervatívnym revolúciám, ako napr. talianskemu fašizmu. Situácia je rovnako zložitá aj na strane demokracie, ktorú nemožno jednoznačne definovať a ktorá neustále plodí svoje vlastné protirečenia a nesie so sebou riziko upadnutia do despotizmu. To, čo ju neustále ohrozuje, je individualizmus, ktorý však zároveň rehabilituje.

M. Revault d'Allonnes, taktiež z CIP-u, sa vo svojej prednáške *Problém zla v súčasnej politike* zaoberala výrazom „banálnosť zla“, pochádzajúcim od H. Arendtovej, v súvislosti so súdením a odsúdením Eichmanna v Jeruzaleme.

A. Enegrén z Centre Sèvres, seminára vedeného jezuitmi v Paríži, sa podujal na porovnanie teórie totalitarizmu u R. Arona a Cl. Leforta. Dospel k záveru, že kým Aron totalitarizmus rozoberá v rámci typológie priemyselných spoločností, Lefort ho interpretuje z politického hľadiska ako akýsi opak demokracie.

A. Soulezová z parížskej Univerzity XII, odborníčka na Wittgensteina, si vo svojej prednáške (*Filozofia jazyka a hudba*) položila otázku, či je možné zlúčiť sémantiku vety u Wittgensteina a hudobný estetický model v súlade s tézou afinity medzi Viedenskou školou, ktorú Wittgenstein nijako neobľuboval, a filozofiou *Traktátu*. Dospela k záveru, že hovoriť o „sémantizme“ v hudbe by bolo problematické.

Od estetiky k etike s prednáškou C. Habibovej z Univerzity v Lille na dnes veľmi aktuálnu tému: *Stud, ženskosť, feminizmus. Treba sa prestať odvolávať na Rousseau!* Stud, ženská cnosť par excellence, ktorú Rousseau a celé 19. stor. po ňom pokladalo za hlavný výchovný cieľ u dievčat, je v tomto, 20. storočí a najmä na jeho sklonku na ústupe, ak nie je vôbec celkom negovaná. Pri obviňovaní Západu z nehanebnosti však treba rozlišovať medzi určitými výdobytkami feminizmu a tolerovaním pornografickej provokácie, ktorá, žiaľ dnes zaplavuje i východ Európy, aj keď bývalí disidenti, ktorí sa tu dostali k moci, vystupovali ako mravokárcovia.

Poslednou z tejto série prednášok z „aplikovanej“ filozofie a zároveň i celého podujatia bola prednáška historika zemepisu J.-M. Bessa zo Zemepisného ústavu parížskej Univerzity I o probléme objavu a súčasnej metodológii. V protiklade s názormi, podľa ktorých je formulovanie nových myšlienok vecou

náhodou, vnuknutia a patrí do „empirickej psychológie“, sa snažil ukázať, že „kontext objavu“ má svoju inteligibilitu a logiku a že formulovanie hypotéz je záležitosťou retroduktívneho či abduktívneho usudzovania (porov. Peirceov pojem abdukcie). Dôležitú úlohu pritom hrá aj teória modelov.

Večery boli vyhradené tzv. „dielňam“, t. j. cvičeniam, ktoré viac alebo menej vychádzali z odprednášaných tém či nejakého textu. Prebiehajúc v malých skupinkách, umožňovali teda aktívnejšiu účasť. Napriek tomu celkový dojem, ktorý si človek z podujatia odniesol, je skôr dojem kolokvia než „univerzity“, čo tiež nemožno našim francúzskym kolegom vyčítať: urobili vlastne viac, než sa od nich žiadalo. Lebo v našich podmienkach bolo dôležitejšie pridržať sa pôvodného projektu, v ktorom by bolo bývalo viac miesta pre exegetické, metodické a informatívne prednášky o súčasnej francúzskej filozofii. Exegetické prednášky a semináre, t. j. čítba textov je vôbec to, čo u nás najviac vo výuke filozofie pokuľháva a vždy pokuľhávalo aj v minulosti.

Vysvetľovanie a rozbor textov je totiž najlepším úvodom do učenia nejakého mysliteľa. Učí vidieť biele ako biele a čierne ako čierne a je to osvedčený liek proti ideológiám a sofizmom. A v neposlednom rade umožňuje vystríhať sa pred bezduchými, plochými koncepciami, ktoré nepredstavujú žiaden hermeneutický, a teda ani filozofický problém. Takéto exegetické prednášky by sa mali, samozrejme, konať predpoludním, a nie večer.

Ten niekoľkodenný „život na zámku“ bol skutočným životom na zámku i v tom zmysle, že na jedného učiteľa pripadali sotva traja žiaci, čoho si všimli aj zahraniční účastníci, ktorí boli väčšinou príslušníkmi strednej generácie. Z českej a slovenskej strany nebola zastúpená celá jedna (mladšia) generácia a úplne chýbali študenti. Na rozdiel od vyváženejšej reprezentácie Čiech a Moravy, z celého Slovenska boli iba dvaja účastníci (navyš z tej istej ustanovizne), pričom organizátori sa ohradzovali, že o podujatí informovali všetky VŠ a ústavy, ktoré prichádzali do úvahy. Tieto a ďalšie pripomienky boli zhrnuté v záverečnej diskusii za okrúhlym stolom.

Ostáva teda takmer celý rok pre lepšiu prípravu a propagáciu druhého ročníka Université d'Été, ktorá je, samozrejme, otvorená nielen filozofom, ale aj romanistom, prekladateľom, ako aj ostatným pracovníkom v oblasti humanitných a spoločenských vied, ktorých neodrádza francúzština.

Jozef Stvák